

Dukai Zoltán

Magyarsarlós Története

2011.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	3. old.
I. Magyarsarlós születése.....	4. old.
II. Magyarsarlós a XVIII. században.....	8. old.
II. 1. A település arculata.....	11. old.
III. Magyarsarlós a XIX. században.....	13. old.
III.1. A lakóhely fejlődése és a népesség megoszlása.....	16. old.
IV. Magyarsarlós a XX. században.....	17. old.
IV.1. A XX. Század második felének története.....	23. old.
IV.1.3. Magyarsarlós ma.....	24. old.
V. Összegzés.....	26. old.
VI: Felhasznált irodalom.....	28. old.
VII. Mellékletek.....	33. old.

Előszó

„Az ember valahányszor a múltról beszél, mindig a jelenhez akar szólni.”

(Paolo Tiviani)

Történelemből írt szakdolgozatom témájaként szülőfalumat és lakóhelyemet, Magyarsarlóst választottam. A téma nem új, hiszen 2006-ban már foglalkoztam a helység történetével, igaz, akkor földrajzi szempontból vizsgáltam és jártam be Magyarsarlós vidékét. Most pedig elérkezett az idő, hogy immár végzős hallgatóként történelmi szempontok alapján mutassam be településemet.

Célom elsősorban az, hogy ezen a kicsiny, baranyai falun keresztül képet adhassak arról, hogy az itt élő egyszerű emberek hogyan élték meg szerteágazó és sokszínű történelmünk egy-egy állomását, hogyan alkalmazkodtak a folyamatosan változó gazdasági feltételekhez. Ezzel a munkával emléket szeretnék állítani lakóhelyemnek, Magyarsarlósnak, mert ez a falu adott otthont szeretett szüleimnek és nagyszüleimnek is.

A dolgozatban a XVIII, XIX, és XX. századot kívánom bemutatni Magyarsarlós, egy sajátos kistelepülés történetén keresztül, s bízom abban, hogy elolvasása után számos új és érdekes élménnyel, ismerettel gazdagodik az olvasó.

A téma kimeríthetetlen, a szakdolgozat terjedelmi határai végesek, így csak a falu életében bekövetkező, a történelem által rendezett jelentősebb események vázlatos és tényszerű bemutatására szorítkozhatom. Így tehát ugyanebben a témában, és más tollából születő kutatások függetlenül attól, hogy mely szempontból közelítik meg a témát, jelen dolgozat kiegészítéseként szolgálhatnak.

Dolgozatom szerkezetében négy nagy fejezetre tagolódik.

Az első fejezetben a település születését igyekszem bemutatni, az Őskortól egészen a XVIII. századig, valamint áttekintem azokat a történelmi eseményeket, melyek a falu életét, népességét befolyásolták.

A második fejezetben a XVIII. század helyi történetét dolgozom fel, figyelembe véve azokat a kulturális és etnikai hatásokat, melyeket a faluba érkező szláv, német és magyar betelepülők egymásra és a település életére gyakoroltak.

A harmadik fejezetben a XIX. század történelmi eseményeit igyekszem feleleveníteni, olyan

kérdésekre keresve a választ, mint az ebben az évszázadban bekövetkező életmódváltozások, népességváltozások történelmi háttere.

Az utolsó szakaszban, a negyedik fejezetben a XX. század történelmén keresztül vizsgálom a falusi társadalom formálódását a politika és az ideológia tükrében.

Az összefoglalásban, a település történet kutatási eredményeit vázoltam fel.

Végezetül ez úton is szeretnék köszönetet mondani konzulensemnek Dr. Gözsy Zoltán tanár úrnak, hogy útmutatásaival, tanácsaival segítette e-településtörténet létrejöttét.

I. Magyarsarlós születése

A mai település környékén talált régészeti leletek bizonyosága szerint Magyarsarlós területén már az Őskor idején is éltek emberek, noha megtelepedésükre utaló őskori telep jelenléte nem ismert. *„Őskori erődített dombtetőről a következő leletek kerültek a pécsi Városi Múzeumba: átfűrt kőkalapács-töredékek, kova nyílhegy és kovaszilánkok, edénytöredékek és 2 db népvándorlás kori cserép.”*¹

Az Újkőkor vonalíves Lengyeli kultúrájából (Kr.e.3800-2800) számos lelet került elő a község területéről: kőbalták, marokkövek, tanúskodnak a völgy gazdag múltjáról. A rézkor utolsó szakaszából, az ún. Péceli kultúrából (Kr.e.2100-1900) pedig egy várszerű telep nyomaira bukkantak Magyarsarlós fölé magasodó dombok keleti részén.²

Az első, igazán emberi településre és jelenlétre utaló jel azonban a rézkor utolsó szakaszaként jelölt, az un. Badeni kultúrából (Kr. e. 2100-1900) származik. *„Nissel Sándor új szőlője területén a Badeni kultúra telepmaradványa került elő, a leleteket Farkass György mérnök szolgáltatotta be 1959. V. 23-án. A lelőhely Olasz község felé eső területen fekszik. A leletek között pontsorrall, hálómintával díszített cserepek és kétosztatu tál töredékei vannak.”*³

A község déli részén elhelyezkedő Zakve dülő feltárása során a régészek pedig ebből a korból származó várszerű telep nyomait is felfedezték.⁴ A talajművelés következtében a bronzkori Urnasíros kultúrára (Kr. e. 1100- 800) jellemző kerámiadarabok és cseréptöredékek is felszínre kerültek a mai temetőtől délre húzódó domboldalból. Ugyanitt egy kora vaskori telep nyomait is felfedezték a régészek.⁵

A Római Birodalom idején Baranya megyét északnyugati-délkeleti irányban átszelő

¹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: JPM Régészeti adattár, It.sz.: 406/791. Pécs

² Váradi, Ferenc, *Baranya Múltja és jelene*, Pécsi irodalmi és könyvnyomdai részvénytársaság 1987. 117.old

³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: JPM Régészeti Gyűjtemény 59.223. 1-13., 59.224. 1-3. Pécs

⁴ Pusztai, R. *Baranya vármegye őskori telep és temető lelőhelyei* (kézirat), Budapest, 1955. 10-11.old.

⁵ Bándi, Gábor (szerk.) *Baranya Megye története az őskortól a honfoglalásig*, 1979. Pécs, 222.old.

transzkontinentális hadiút, mely Triernél érte el a birodalom határát, és egészen a Mitrovicáig nyúlt, a korabeli Magyarsarlóst is érintette. (A Raffai rét hossz tengelyében a dombtetőn húzódott). A rómaiak a hadiút mentén erődítményeket hoztak létre.

A környéken feltárt régészeti leletek azt bizonyítják, hogy Magyarsarlóson is volt egy ilyen római erődítmény, mely megalapozta a település fejlődését. A római jelenlétre utalnak azok a mai falu alsó végében talált téglasírok is, melyeket Jakabovics András talált az 1940-es évek elején, valamint azok a cseréptöredékek is, amelyek szintén itt kerültek felszínre. 1950-ben Méri István ugyanitt római épülettörmelékeket talált.⁶

A Római birodalom meggyengülésével, majd a Pannónia Kr. e. 433-ban történő feladásával a terület életét a korabeli germán, gót, frank, lombárd, gepida és avar népmozgások határozták meg. Magyarsarlósnak azonban ebből az időszakból nincsenek emlékei. A településen legkorábban az avarok nyomán VII. századtól beszivárgó szlávok jelenléte bizonyítható. Egy ősi szláv vár maradványait tárták fel a régészek a mai temető mögötti „vár kos” dűlőben. A leletek tanulsága szerint a hadiút mentén épült római erődítményt az itt letelepedett szlávok megerősítették és földvárallal vették körbe. Balatinác Jeromos ezt az „*ősi szláv várat*” feltételezésében a Koaszi várispánság, egyik várának tulajdonítja.⁷ Ezt igazolni látszik, hogy Várad Ferenc szerkesztésében megjelent *Baranya múltja és jelene* című munka Koaszi várispánság központját a Magyarsarlóستól mindössze 5 Km. távolságban lévő Kozármislenybe helyezi.⁸ (A sarlósi várról, a tatárjárás után nincsenek források. Feltételezhető, hogy ekkor pusztulhatott el.)

Magyarsarlóst a népvándorlás utolsó időszakában, a IX. század végén a Kárpát-medencébe érkező honfoglaló magyar törzsek közül a Kazár birodalomban csatlakozott kabarok foglalták el. Az iszlám hitű, katonáskodással és kereskedelemmel – pénzügyekkel foglalkozó kálizok emlékét a magyarsarlósi Kálóc dűlő őrzi. „*A magyarokhoz csatlakozó kabar törzsek között a török etnikum mellett az iráni etnikumhoz tartozó kálizok és alánok is lehettek. Nem zárható ki, hogy egy részük az iszlám hitén volt, de lehettek köztük, főként a törzsi vezetők között zsidó hitűek is. A kabarok 3 törzsét a honfoglaló magyarok egy törzssé szervezték Árpád fiának, Zoltának (Bíborbanszületett Konstantinnál Zaltas, Anonymusnál Zulta) vezetése alatt. Mint csatlakozó nép (a székelyekhez és a később betelepülő besenyőkhöz hasonlóan) háborúk idején elő- és utóvéd-feladatokat láttak el. Eredeti török és iráni nyelvüket (vallásukat nem*

⁶ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: JPM Régészeti adattár, It.sz.: 407/79. Pécs

⁷ Balatinác Jeromos, Csepeli Knorr András: *Hat falu a közös úton*. Belvárdgyulai Közös Út Termelészövetkezet, 1972. 105. old.

⁸ Várady Ferenc (szerk.): *Baranya múltja és jelene*, Pécsi irodalmi és könyvnyomdai részvénytársaság, Pécs. 1896-1897. 224-226.old.

minden esetben) földadva asszimilálódtak. Család- és helységneveink utalnak a kabarokra: Kazár, Kozár; Kálóz, Korrucz, Kalász, Nagykozár, Kozármisleny, Egyházaskozár, Kozárd, Koronc, Koroncó, Kálóz, Kálózd, Káld.”⁹

A község neve először 1068-ban tűnt fel írásos formában Sarlós néven¹⁰, noha egy 1058-ban született, a pécsi püspökség birtokát elhatároló hamis oklevélben neve már említésre került. Az okiratban Zsemenyével közösen írják le a határát.¹¹ Az 1068-as írásos emlék szerint István király a falut földjeivel együtt a Veszprém-völgyi görög keresztény apácánővéreknek ajándékozta, akik feltehetően Imre herceg feleségével érkeztek Magyarországra, és akik számára István épített kolostort. Frissen felépült rendházuk szinte első adományaként szerepelhetett a korabeli Magyarsarlós. 1109-ben Kálmán király megújította az adományt, megjegyezvén, hogy Sarlós földje közös a pécsi püspök népével.¹² Egy másik, a XIII. században készült írásban, mely minden bizonnyal az 1109-es oklevél hamisítványa, szintén megemlíti, hogy István király méhészkedésre adta a falut, melynek földje közös volt.¹³ Az apácák jelentős gazdasági fejlődést vittek véghez a településen. Ezt bizonyítja, hogy huszonhat szolgáltató funkció jött létre, melyben a sarlókészítők játszottak kiemelkedő szerepet. Feltehető, hogy innen származik a település elnevezése is. „A Sarlós helységnév, a sarló főnév, s képzős származékából keletkezett. Némelyek szerint eredetileg sarlókészítők és sarlókkal adózók lakták a falut. A Magyar előtag a lakosság nemzetiségével kapcsolatos. Mai népnyelvi neve: Sórós ~ Sarós.”¹⁴

1224-ben az apácák bérbe adták a birtokukat a pécsváradi apátságnak azzal, hogy a jövedelem kétharmad részét Somogyváron helyezték letétbe.¹⁵ A pécsváradi bencés apátság ezektől az évektől kezdődően kiemelkedő szerepet játszott a falu további fejlődésében, noha a tatárjárás idején mind Magyarsarlós, (sarlósi vár elpusztult, a falu kis időre elnéptelenedett) mind pedig az István alapította pécsváradi kolostor súlyos veszteségeket szenvedett, melyet aztán újjáépítéskor már erős fallal vették körül. Az apátság a XV. századra Magyarország egyik leggazdagabb kolostorává vált. Ez jelentősen kihatott a hozzá tartozó korabeli Magyarsarlósra is, ahol az iparról a mezőgazdaság felé tolódott el a gazdaság szerkezete. Az apátság bányát és malmot is létrehozott a településen, s kétségtelen, hogy a falu ekkor érthette el legnagyobb gazdasági súlyát. A vallásos életforma a böjti ételek, ezen belül a hal fogyasztását tette

⁹ <http://lexikon.katolikus.hu/K/kabarok.html>

¹⁰ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Szeghalmy: DV. 617. old. Pécs.

¹¹ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Sarlós...in vallem Sarlaswodus/DL. 1430, H.VIII.1./1109./ Pécs.

¹² Uott.

¹³ Uott.

¹⁴ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, 1773: Magyar Sórós: LexLoc. 34.1. (FNESZ. 397, 398.), Magyarsarlós [1109: Serlous:Györffy 1: 376.] Pécs.

¹⁵ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Sarlós...in vallem Sarlaswodus/DL. 1430, H.VIII.1./1109./ Pécs

elterjedtté. A mai Jókai utca keleti részénél helyezkedett el a bencés tó, melyben nagyarányú halászat folyhatott, valamint a településen ma is létezik egy olyan rész, amit rekesztesnek, azaz töltésnek neveznek. (lásd: I. Melléklet. A település földrajzi nevei)

1332–1543 között a település már saját plébániával rendelkezett, mely Pécsvárad fennhatósága alatt állt.¹⁶

A török hódoltság idején, és a pécsváradai vár 1543-as elpusztításával Magyararsarlós három évszázados pécsváradai kötődése megszűnt. A falunak ettől kezdve két gazdája volt: török oldalról a pécsi bég, magyar részről a pécsi püspök látta el teendőit a faluban.¹⁷ (1564-ben a püspöknek 4 birtoka volt itt.)¹⁸ Ebben az időszakban a lakosság kiszolgáltatottsága igen jelentős volt, a rájuk nehezedő terhek csak fokozódtak a kettős adózással, ezért aki tehetett, elmenekült a bizonytalanná vált területekről.

A település életében az első népességmutatók az 1554 évből származnak. A korabeli káptalani összeírások 17 lakóházat és 16 családot jegyeztek fel¹⁹ (ez megközelítőleg 100 fő), de mivel az adatok a törökkor elejéről származnak, feltételezhető, hogy ez már egy folyamatában csökkenő (elvándorló) népességet takart. Az oszmánok alatt azonban a település, bár népességének jelentős részét elvesztette, mindvégig lakott maradt.²⁰ Ebben minden bizonnyal nagy szerepe lehetett az itt élő kálizoknak is, akik iszlám vallásukat és nyelvüket megtartva jobban alkalmazkodtak a megváltozott feltételekhez.

A falu területén talált török sírok és a török kiűzése után itt maradt családok fennmaradt nevei (Digandzsia, Szultszmann; leszármazottaik ma is élnek a faluban) arról is tanúskodnak, hogy a törökök kisebb helyőrséget is telepítettek a községbe. A korabeli emlékek szerint a keresztény kápolna mellett (ez a mai templom helyén volt) egy iszlám mecset is állt a faluban (a mai buszforduló mögötti kis dombon).²¹

Miután a szent Liga seregei 1686. október 20-án bevették Pécsét, a környék falvainak török elnyomása is véget ért, noha a legtöbb település súlyos veszteségeket szenvedett. Ezt jól mutatja az 1687. évi összeírás is, mely során Magyararsarlóson mindössze 8 lakóházat, és 10 embert (2-3 családot) jegyeztek fel.²² Egy 1695. évi népszámlálás szerint a népesség száma

¹⁶ Várady Ferenc (szerk.): *Baranya múltja és jelene*, Pécsi irodalmi és könyvnyomdai részvénytársaság, Pécs. 1896-1897. 240.old.

¹⁷ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Ö.2. 91, 92 lap; Pécs

¹⁸ Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás*. Pécs, Baranya Megyei levéltár évkönyve. 1976. 40. old. Pécs

¹⁹ Káptalani Magánlevéltár. Birtokösszeírások 1554 VII. D6 irat. Pécs

²⁰ Balatinác Jeromos, Csepeli Knorr András: *Hat falu a közös úton*. Belvárdgyulai Közös Út Termelőszövetkezet, 1972. 105. old.

²¹ Dóka, Klára: *Pécsi Egyházmegye*, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest 1999. 62.old.

²² Kammner Ernő: *Magyarországi török kincstári összeírások*. Magyar Tudományos Akadémia, 1 kötet 78. old.

összesen még mindig csak 10 volt, ebből a magyar családfők száma 3, a szláv családfőké pedig 2. A családfők felnőtt fiainak száma a magyaroknál 4, a szlávoknál 1 volt.²³ Ebben az összesítésben kerül megemlítésre az is, hogy a falu lakói részben magyarok, részben boszniaiak (bosnenses) voltak, valamint a magyar és szláv családnevek is felsorolásra kerülnek.²⁴ Ugyanitt említik meg, hogy a falunak két része van; az egyiket Racs Sáros (Rácsáros), a másikat Magyar Sáros néven jelölik. Rácsarlóson ekkor katolikus szlávok (horvátok, sclavi) éltek, Magyar Sároson (Magyarsarlós) pedig magyarok és bosnyákok²⁵. Mint ezekből az adatokból is kitűnik, a XVII. század végére a Magyarsarlós, a többi baranyai településhez hasonlóan elvesztette lakosságának majdnem 85-90%-át, mely veszteséget majd csak a XVIII. század végére heverte ki.

II. MAGYARSARLÓS A XVIII. SZÁZADBAN

Magyarsarlós a XVIII. század elejét jelentős délszláv lakossággal érte meg. Az ide érkező horvát telepések jó része az Oszmán Birodalom alatt, a törökök elől menekülve érkezett a faluba, ahonnan a magyar nyelvű lakosság a rá nehezedő terhek miatt lassanként elköltözött. A török kor utolsó évtizedeiben a Baranyában jellemző nagyarányú szervezett horvát és bosnyák betelepülés²⁶ (közel 400 család érkezett 35 településre) Magyarsarlóst is érintette, ami lassacskán a falu elszlávosodásához vezetett. *„Az 1720-as években a szláv többségű szláv-magyar vegyes faluból a magyarság mindenütt eltűnik és saját többségű falujából is némelyeket /Magyarsarlós és Kátoly/ a délszlávoknak kényszerült átadni.”*²⁷ A betelepülések hatására az akkori Magyarsarlós két részre szakadt, így már az 1695. évi összeírások is két Sárosról beszélnek: Rác-sárosról (Rác-sáros neve az ide telepedő sokácok téves megnevezéséből ered, akiket az itt élők általánosságban „rácoknak” neveztek) és Magyar-sárosról. A kettészakadás oka véleményem szerint a magyarság mellé betelepült egészen más kultúrával és nyelvvel rendelkező szláv lakosság nagy arányú elkülönülése lehetett. Egy 1702-es összeírás szerint *„Rácsarlóson tizenegy rác jobbágy élt kilenc gyerekekkel. Nyolc lovuk, hat ökrük, nyolc tehenük és tizenhárom borjújuk volt. Ezen felül tizenöt birkájuk, tizenhárom kecskéjük, huszonhárom sertésük és tizenhét méhkasuk is szerepel az összeírásban. Magyar-sárosnak viszont három magyar és két bosnyák lakója van. Az itt élőknek három*

²³BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Bm.L.Ö.2. 92. lap. Pécs.

²⁴ Uott.

²⁵ Uott.

²⁶ Sokcsevits Dénes, *Horvátok*, in <http://mohacs.jpm.hu/?menuID=2&cikkID=68&sorszam=3>

²⁷ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, J. Weidlen:DSchT. I.66.1 21. Pécs.

kapásnyi szőlőjük, nyolc szekér szénájuk és négy akó boruk termett. Ezen kívül két lovuk, kilenc sertésük és két méhkasuk is volt. Két malom is működött a faluban.”²⁸ Egy 1752-es, a faluban található építményekről és létesítményekről szóló összeírás is említi a malmokat, valamint a községi műhelyt (a kovácsét) és a pálinkafőző üstöt. Ekkorra már 31 lakóház van a településen.²⁹ Az ugyanekkor készült népszerűség összeírás szerint a faluban van egy bíró, egy bába, egy molnár, egy kovács és egy pásztor is.

1749-ben a két rész újra egyesült Magyarsáros néven. A település ekkor 25 házból és 24 családból állt.³¹ Ebben az időszakban érte el Magyarsarlósta egy harmadik, egy újabb népcsoport, a németek megjelenése. Egy, a faluról készült 1732-es nemzetiségi összeírásban, melyben 23 vezetéknev olvasható, szerepel 13 magyar, 9 délszláv, valamint egy német hangzású.³² (Az összeírás a neveket nem tünteti fel).

Az ide érkező német ajkú telepesek, akiket az itt élő lakosság összefoglalóan sváboknak (a német elnevezés valószínűleg a néma szóból származik) nevezett (leginkább tévesen, hiszen nem csak Schwabenből (Svábföld), hanem Hessenből, Baden-Württembergből, a Rajna mellékéről és más tartományokból is érkeztek)³³ a Dunán hajóztak le Mohácsig, majd Bólyban hoztak létre központot, és innen költöztek szét a környező településekre. (III. Károly idején). Mária Terézia uralkodásának idején, az 1750-es években azonban Magyarsarlóstra és Hásságyra külön betelepítés történt, melynek a bólyi és más településekre való betelepítésekhez nem volt kapcsolata.³⁴

A németek megjelenésének egyik legfőbb oka a birodalom nyugati felének a „túlnépesedése,” és az ebből fakadó földhiány volt, azonban jelentős szerepet játszottak még a német tartományok nyugati részénél, a francia határ menti villongások, fosztogatások is. Továbbá a török pusztítás a Magyar Királyságban.

A Sarlóstra érkező németek a horvátokhoz hasonlóan elkülönültek a már itt élő két nemzetiségtől. Házaikat a falut kettészelő patak déli oldalán építették fel, valószínűleg a hátrahagyott házak és melléképületek anyagainak felhasználásával, létrehozva ezzel a köztudatban még ma is német utcának nevezett Jókai utcát.³⁵

²⁸ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*, Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972, 72. old.

²⁹ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Bm.L. Conscriptio Domestica Processus. 1752. Pécs.

³¹ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*, Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972, 73. old.

³² BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Bm.L. Conscr. Dom.22. Pécs.

³³ http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1gi_n%C3%A9metek

³⁴ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*, Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972. 176. old.

³⁵ Uott. 178.old.

Egy 1767-ben keltezett úrbéri összeírásban a családnevek felsorolásánál már jelentős számú német eredetű családnévvel találkozunk.³⁶ Egy 1775-ben készült Conscriptio Arende et Censuum pedig már az újonnan a faluba költöző, német nyelvű „polgárokról” ad információt.³⁷ Egy 1783-ból származó, a lakosság összetételével foglalkozó adat szerint Magyarsarlós népe: „*magyarok és illírek meg németek. Katolikusok, felnőtt van 330, gyerek 190.*”³⁸

A három népcsoport fejlettségében, kultúrájukban jelentős különbségek tapasztalhatóak, egyetlen közös kapcsolódási pontjuk a katolikus vallás volt. Az eltérő mentalitású, egyéniségű és szokású nemzetiségek között gyakoriak voltak a feszültségek, elsősorban a horvát és német nemzetiségű lakosok között, melynek létrejöttét elsősorban gazdasági okok, egymás kiszorítására való törekvés, a társadalmi felemelkedés akadályozása, a konzervatív főúri hozzáállás, a mesterségesen is gerjesztett ellentét magyarázzák.³⁹ A délszláv lakosság élesen elkülönült a sváboktól, s a köztük lévő nemzetiségi ellentéteket a földesurak nem egyforma megítélése csak tovább fokozta. A betelepülő németeket sajátos jogi kedvezmények illették meg: katonai szolgálat alól való mentesség, nem voltak ingyen robotra kényszeríthetők, nem jobbágyként, hanem bérlőként kezelték őket.⁴⁰ Mire azonban a németek beilleszkedtek a környezetükbe, s termővé tették az egykor elvadult, lakatlan vidéket, adóterheiket fokozatosan hozzáigazították a magyarokéhoz.

Ha a három nemzetiséget vizsgáljuk, megállapítható, hogy a német betelepülés után a magyarok töltötték ki az űrt a németek és a horvátok között. A szláv-magyar közeledés a két falurész összeolvadásával már jóval korábban megkezdődött, vegyes házasságokban teljesedett ki. A század második felében azonban a német közeledés egyre intenzívebb formát öltött. Ezt bizonyíthatja, hogy a három nemzetiség közös elhatározásaként érlelődik meg a sarlósi templom újjáépítésének gondolata. A sarlósi templomról már 1714-ből van tudósításunk, melyben megjegyzik, hogy a magyar-sárosi templom romos.⁴¹ Egy 1721. évi feljegyzés is említi a félig leomlott templomot. Magyar-Sórós 1721. Visitája csak annyit említ, hogy „*volt ott egy félig leomlott templom, amely a pécsi székesegyházhoz tartozott, az egerági plébános gondozta és ezért 27 Ft jövedelmet kapott, míg Nagykozártól 19 Ft-ot.*”⁴²

³⁶ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Baranya m. lt. Urbér II. fasc. Pécs.

³⁷ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, PKL. GL.Conscriptio Arende et Censuum. Pécs.

³⁸ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL. Vis. Eszerházi 435. Pécs.

³⁹ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*, Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972. 75. old, 103. old.

⁴⁰ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*, Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972. 94. old.

⁴¹ BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Merényi: Domsics. 14.1. Pécs.

⁴² Uott.51.1.

Az új templom 1793-ra épült fel közös összefogásból barokk stílusban, Szűz Mária nevére szentelték. Az épület ma is a település egyik legfőbb építészeti emléke. (lásd II. sz. melléklet.) A templommal egy időben épült fel az úgynevezett Raffai-malom is,⁴³ amely utat nyitott a településen kibontakozó gazdasági fejlődésnek.

1783-ban készült az az első pecsét lenyomat, mely a 2001-ben elkészült magyarsarlósi címer alapmotívumaként is szolgált. A vízszintesen lebegő ekevas és csoroszlya felett három csillag. Az eke és a csoroszlya az itt élők földművelő múltját a három csillag, a három nemzetiséget szimbolizálja.⁴⁴ (lásd: III. melléklet)

A XVIII. században Magyarsarlóson iskola nem működött, s önálló parochiával sem rendelkezett.⁴⁵ Egy 1757-es lakossági feljegyzés szerint a község ebben az időszakban Bogád filiája volt.⁴⁶ 1785-től azonban már Hásságy plébánia fiókközsége.⁴⁷

II.1. A település arculata

A XVIII. század végére Magyarsarlós a régi településhez képest a délnyugati irányba fekvő „védett” völgybe húzódott, mely természetes védelmi rendszert biztosított a korábbi évtizedekben elszenvedett tatár-török pusztítás után fejlődésnek indult kis település számára. A falu népességszáma fokozatosan nőtt, egy 1797-ben készült statisztikai ív bizonyága szerint ekkor már 74 jobbágygazda élt a faluban. Számos új család telepedett meg, főképpen német nemzetiségűek, de a régi családok száma is kibővült.⁴⁸ *„Általában benne vannak azok az örökös jobbágyok, akik az 1767. évi összeírásban megtalálhatók, de természetesen számos családdal bővült a falu. Így például ebben az évben 74 jobbágy gazdát vesznek fel /1767-ben 46 volt/. Maguk a régi jobbágyok családjai is tagolódtak, pl. 1797-ben egy Cseh-Tót nevű jobbágy három jobbágytelket foglal el. A Korom familia egy újabb ága Kis-Korom néven szerepel. A Gallár nevű jobbágyok mellett megjelenik a Kis-Gallár. Úgy látszik a törzscsaládokból kiváló ifjabb ágat a Kis jelzővel látják el sok esetben.*⁴⁹ Mivel a népességszám ilyen nagy iramban nőtt, ezért a falu egyre inkább nyugati irányba terjeszkedett, míg végül határai a mai faluközpontba található kis iszlám mecset alatt fekvő török temetőig értek. Itt azonban a település terjeszkedése majd fél évszázadra megállt. A század végére Magyar-sáros egy utcás, szalagtelkes faluvá alakult, mivel az építkezések

⁴³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BML. Hnt. 1973: Raffaimalom. Pécs.

⁴⁴ Pécsi Káptalani Magánlevéltár. XVIII. Y 19 irat 1783 okt. 14

⁴⁵ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BML. Lexicon Locorum regni Hungariae popolorum anno 1773. Pécs. officiose confectum. Bp. 1920. Baranya m. 34.p. Pécs.

⁴⁶ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL- Vis. p. g. 179. Pécs.

⁴⁷ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL. Vis. Eszterházi 434. Pécs.

⁴⁸ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL. Vis. Eszterházi 434. Pécs.

⁴⁹ Uott.

nagyrészt csak a felső sorra korlátozódtak (ez a mai Petőfi utca északi fele). Majd később, a növekvő bevándorlás hatására végül kiépült az alsó utca is (ez a mai Petőfi utca déli része). A nemzetiségek megjelenésével eltérő stílusú házak épülnek, s a település mind színesebb arculatot öltött. A fő utcával párhuzamosan beépült a mai Jókai utca, az akkori német utca, melyre jellemző volt a házak elrendezése, a szalagtelkes falvakra jellemző módon történt. A kezdetben fából épült házak mögött húzódó telkeket a ház tengelyére merőlegesen épített gazdasági épületek (pajta, istálló, szérű) kettéosztották. Miután a pajták olyan hosszúak voltak, amilyen szélesek a telkek. A német portákon jellemző volt a házzal szemben épített „Kleinhaus”, azaz a két-háromhelyes „kisház”, amelyben rendszerint az idősek a kis unokákkal, esetleg a háztulajdonos testvére élt a családjával. A telken a melléképületek mögötti föld, a „Hofstel” vagy konyhakert volt, melyben a szokásos konyhakerti termények mellett sorba rendezett gyümölcsfákat ültettek.⁵⁰ (lásd IV. melléklet német ház)

Az építkezések során fontos szempont volt, hogy a házak a falun áthúzódó ároktól minél messzebb épüljenek, melyet elsősorban az árvízveszély motivált, mivel a falu egy minden oldalról dombokkal határolt völgyben fekszik. Ez óriási vízgyűjtőt képez nagyobb esőzések idején, melynek legkritikusabb pontja természetesen a vízvezető árok közelében található. (Így került a mai Jókai utca teljesen a partoldal tövébe). Az ároktól mindkét utca, a Petőfi és a Jókai is jelentős árteret alakított ki, melyet legelőként hasznosítottak.

A délszláv lakosság építkezésére a kicsiny házak építése volt a jellemző, melyet sárral tapasztott sövényből, később pedig vályogból készítettek. Az istálló közvetlen a házhoz, a szobához épült. (Az ilyen típusú ház – istállók, még a XX. század elején is léteztek a szláv szegényparasztság egy részénél). A szobák földesek voltak, a bútorzatuk, berendezésük szegényes. A főépületen kívül, az udvarban, sötét, egészségtelen kamrák álltak a fiatal házaspár részére, akik ott, vagy rosszabb esetben, az istállóban élték le az életük első részét.⁵¹ (lásd: V. melléklet horvát ház)

A magyarok szintén kis házakban laktak, házaik kémény nélküliek, szoba- konyhások, tetejüket nádtető vagy zsúp fedte. Bútorzatuk gazdag.⁵²

⁵⁰ *A sváb lakosság története* in <http://hu.wikipedia.org/wiki/Baranyab%C3%A1n>

⁵¹ Balatinácž Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*. Belvárdgyulai Közös Út Mgtasz. 1972. 95.old.

⁵² Uott. 107. old

III. MAGYARSARLÓS A XIX. SZÁZADBAN

A XVIII. században megkezdődött népességnövekedés a XIX. században tovább folytatódott. Ennek a jelentős népességgyarapodásnak a legfőbb oka a szláv és német betelepülésben keresendő. Az adatok szerint 1802-ben már 566 lakos élt a faluban,⁵³ egy 1828. évi összeírás alapján pedig, a településnek 86 háza és 599 lakosa volt, nemzeti megoszlásuk szerint magyar, német és horvát.⁵⁴ Az összeírásból kitűnik, hogy a horvát nyelvű lakosság száma mind a magyarokénál, mind pedig a németekénél nagyobb volt. 1851. évben készült népesség összeírás már jelentősen megnövekedett lélekszámról, 624 főről ad számot.⁵⁵ Az 1851-es összeírás egyik érdekessége, hogy itt 4 zsidó lakosról is tesznek említést, a faluban zsidó lakosok egészen az 1938-as évig éltek. Az 1850-es összeírás során az is kiderült, hogy abban az évben a községbe hét bevándorló érkezett az ország más területéről.⁵⁶

A nagyarányú népességnövekedés következtében a község életében megfogalmazódott egy önálló iskola létesítésnek igénye. 1807-ben az iskola ügyében a község előljárói kérvénnyel fordultak a pécsi káptalanhoz.⁵⁷(lásd: VI. melléklet) Sajnos nincs adatunk arról, hogy az iskola mely évben épült fel.⁵⁸ Az iskola életéről az első forrás az 1852-ből származik, ahol egy Magyarsarlósról készült jelentésben már az iskolát is megemlítik, valamint azt is, hogy a tankötelesek száma abban az évben 70 fő volt, akikből 65-en jártak iskolába.⁵⁹

Egy 1858-as forrás már arról is említést tesz, hogy a tanítás nyelve a német és a horvát volt.⁶⁰ Egy 1869-es felmérés szerint a falu lakói közül olvasni 21 férfi és 102 nő tudott, írni és olvasni pedig 103 férfi és 30 nő. Az analfabéták száma a férfiaknál 167 volt, a nőknél 169.⁶¹

A feljegyzés szerint iskolában volt egy tanterem, s hozzátartozott egy lakás is, ahol a tanító élt. Az épületet a község tartotta rendben. (lásd: VII. melléklet iskola épület)

Magyarsarlós ezekben az években már Püspökbogád fiókközsége, a falunak saját papja nem volt, ami egy 1852-ben született szóban tett panaszból is kiviláglik, amelyben a kisházások panaszt emelnek a megyefőnöknél amiatt, hogy a „...„*paphordásban a telkes gazdákkal azonos mértékben kell részt venniük.*” A Canonica Visita szerint: „*Bogádról kell vásár és*

⁵³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. PPL. K. 31. köt. C. Paroch. Pécs.

⁵⁴ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. Conscriptio Regnicolaris. 1828. Magyar -Sórós. Pécs.

⁵⁵ BML. Megyefőnöki 1851/6415., Megyefőnöki 1851/ 5298. Móró. Pécs.

⁵⁶ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm.L. 1850. Népsz. Pécs.

⁵⁷ Kérvény Magyarsarlós mesterétől 1807

⁵⁸ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm.L. Tanf. ir. 1855/1947. Pécs.

⁵⁹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. Mf. 1853/9540.

⁶⁰ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. OLD. 127. 964.p. 331-332. Móró. Pécs.

⁶¹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm. L. Alisp. ir. 1869.é. népsz. ir. Pécs.

ünnepnapokon áthozni a plébánost, ez páronként oszlik meg, tehát jogos.”⁶²

A XIX. század elején a malomiparban is jelentős fejlődés ment végbe. Magyarsarlóson a két, a XVIII. században már meglévő és működő vízimalom⁶³ mellé felépült egy újabb malom, a Kész malom. 1850-től pedig ismét egy újabb malom kerül működésbe a település nyugati részén, s ezzel már négy malom üzemel a településen, noha egy 1863-as feljegyzés szerint a malmok hozama igen alacsony a víz gyenge minősége miatt.⁶⁴ A malmok nagyarányú növekedése elsősorban történelmi okokban keresendők: a XIX. sz. elején a napóleoni háborúk jelentős élelmiszer mennyiséget igényelnek, így Közép-Európa bekapcsolódik Nyugat-Európa élelmiszer ellátásába. Ennek hatására a Magyar Királyságban az uradalmi birtokokat megnövelték, mégpedig úgy, hogy a közös használatban lévő területeket (rétek, legelők...) a földesúri majorságok bekebelezték. A szántók így jelentősen megnövekedtek, a növekvő gabona őrlését a malmok számának emelkedése tudta csak ellensúlyozni. A mezőgazdaság ilyen nagyarányú térnyerése nagyban meghatározta a vidéki ember mindennapjait. Az életszínvonal lassan emelkedni kezdett, a jövő kiszámíthatóvá vált. Az uralkodó gabonafélék a búza, rozs és az árpa volt. Az állattenyésztés is jelentős volt a faluban, melynek vízellátását a falun áthaladó Nagykozári-patak biztosította. Az állattenyésztésben a szarvasmarha, juh, sertés és baromfitartás dominált.⁶⁵ Ekkorra már kiemelkedő kertkultúra is virágzott a faluban, melynek legmeghatározóbb ágazata a szőlőművelés volt. A mai erdők helyén hatalmas szőlő ültetvények helyezkedtek el, melyeket az 1750- es években ideérkező, magas mezőgazdasági kultúrával rendelkező német betelepülők hoztak magukkal, noha a falu lakossága kis mértékben már a német telepesek megjelenése előtt is foglalkozott szőlőműveléssel.⁶⁶

Az 1848-as szabadságharc kevésbé érintette Magyarsarlóst. *„Elég egy pillantást vetni a szabadságharc hadmozdulatait ábrázoló térképre és észre kell vennünk, hogy alig van még egy része Magyarországnak, amely ebben a két évben is, annyira a maga életét élhette, mint éppen Baranya vármegye.*”⁶⁷ Az 1850-es évekre Magyarsarlóson az ipar is megjelenik, jóllehet kezdetben még csak két lakos foglalkozik iparos munkával: egy asztalos iparendéellyel, és egy szabó munkaengedéllyel.⁶⁷ (1852) A faluban bába, csordás, kanász, csikós és csósz is élt. Egy 1855-ös feljegyzés szerint abban az évben a falu bábája egy Hoffman Örzse nevű bábaasszony volt, aki minden szülésnél 24 krajcárt és egy kenyeret kapott.⁶⁸

⁶² BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Mf.1852/639, Móró. Pécs.

⁶³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L.Conscr.Dom.22. Pécs.

⁶⁴ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Alisp.1863/4416. Pécs.

⁶⁵ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L.1850. Népsz. Pécs.

⁶⁶ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: PPL. II.23/733. Székesegyh. birt. Öírás. Pécs.

⁶⁷ Tas, Károly: *Baranya vármegye 1848-ban*, Történelmi Intézet értekezései, 21. 1940, 3.p.

⁶⁸ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Alisp.1862/4072 pécsi j. Pécs.

1891-ben, noha a falunak saját orvosa nem volt, csak járási orvos, a községben halottkém és hullaház, valamint egy szülésznő is dolgozott, aki beoktatott bába, és megyei főorvosi bizonyítvánnyal rendelkezett.⁶⁹ 1857-re a faluban lakó és iparral foglalkozó lakosok száma hétre szaporodott, köztük már volt kovács, vendéglős, bognár, mészáros és molnár is.⁷⁰

Az iparosok száma a század végére ugrásszerűen megnőtt, ekkorra a községben már 12 iparos élt és dolgozott, melyek nagy része német nemzetiségű volt. Itt már kőművest és ácsot is találhatunk. A községben két házaló is élt, akik már több éve voltak a szakmában.⁷¹

1852-ben a Duna Gőzhajózási Társaság szén után kutatva Pécs határában több területen is kísérleti feltárásokat végzett, így Magyarsarlós több pontján is, (Kálóc, Gólya-dűlő, (a mai Gornye-brudo) melynek következtében vájásokat mélyítettek a környező dombok belsejébe, de mivel szenet nem találtak, (sem itt, sem a környéken) a kutatások abbamaradtak, s a szén kitermelése a Mecsek térségére korlátozódott.⁷²

Az 1867-es Osztrák-Magyar kiegyezés óriási lökést adott a magyar gazdaságnak.

Az ország a Monarchia élelmiszer ellátójává vált, mely jelentős fellendülést hozott magával a paraszti gazdálkodás területén is, hiszen a lakosság több mint kétharmada mezőgazdaságból élt, noha erősen differenciált körülmények között. A falusi társadalom több mint fele törpebirtokos, napszámos, cseléd vagy kubikus.⁷³ A kedvezőtlen birtokmegosztás, illetve az egyenlőtlen vagyoni rétegződés következtében a mezőgazdaság modernizációja elhúzódott, s a paraszti polgárosodás is csak lassú ütemben haladt. Mindezek ellenére a XIX. század közepére Magyarsarlóson is viszonylag jelentős gazdasági fejlődés indult be. Felépült a magyarsarlósi gőzmalom, amely a mai sertéstelep helyén állt. A gőzmalom a kor igen magas technikai színvonalát képviselte, s fő funkciója több település ellátása volt.⁷⁴ Megépítését a növekvő gabonatermelés tette indokolttá, s megjelenésével a vízimalmok fokozatosan háttérbe szorultak. Mindezek mellett a mecseki szénbányászat terjedésével a Hódos patak vízszintje jelentősen leapadt (forrása a mai bányavidéken található), s ennek következtében a magyarsarlósi Raffai és Kész malom termelése mintegy a negyedére esett vissza, ezért mindkettő csőd közeli helyzetbe került.

A gőzmalom mellett a század végére felépült a sarlósi csárda is, amely a malomba érkezőknek, az úton levőknek és a sarlósi embereknek is fontos állomása lett.

⁶⁹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BML. Közsségvizsg. 7 KV. M-Soros 1891. szept. 16. Pécs.

⁷⁰ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Verzeichniss der...Gewerbekammer in Oedenburg 1857.p. 78
100. Pécs.

⁷¹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm. L. Alisp. ir. 8678/1886.sz. Pécs.

⁷² Rúzsás, *A baranyai parasztság élete és küzdelme a nagybirtokkal*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1964. 47-235.

⁷³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Alisp. ir. 1869.é.népsz.ir. Pécs.

⁷⁴ Haál, Kálmán, *Magyarsarlós Krónikája* Baranya Megyei Levéltár. Pécs. 3. old.

A csárdától keletre téглаégető működött, az alapanyagot a szurdok déli lejtőjéből, valamint a tőle nyugatra fekvő Loncsárból nyerték.⁷⁵

III.1 A lakóhely fejlődése és a népesség etnikai megoszlása

A gazdasági fejlődés a lakóházak formájában, szerkezetében is változást eredményezett. Elterjedtté vált a háromosztatú ház, melyben a délről nyíló főbejáraton át a középső helyiségbe, a pitvarba, utána a füstös konyhába lehetett jutni, ahol a család a mindennapjait élte. Mivel kéménye nem volt, a kiömlő füst a konyhában terjengett, s csak az ajtó fölötti füstlyukon távozhatott a szabadba.

A konyhából nyílt balra az utca felé néző tisztaszoba, melyet vendégek fogadásakor, illetve ünnepi alkalmakkor használtak. A lakószobában csak igen csekély, a legszükségesebb bútorzat volt, két kis ablaka az utca felé nyílt. A tisztaszobával átellenben, jobbra nyílt a kamra, mely az élelem, illetve a ritkábban használt háztartási eszközöket tárolására szolgált.

A hosszú parasztházat hossz tengelyében végigkíséri a tornác, mely jellegzetesen a múlt század végén terjedt el a településeken. (A ház hossz tengelye általában merőleges volt az utcára.) A későbbiekben már megjelent a konyha fölé szabadon épített kémény is, s ezzel az egész lakótér füstmentessé vált.

A lakóházzal közös telekre kerültek a gazdasági épületek, ólak, istállók. A gazdasági épület és az istálló gyakran egybeépült a lakóházzal. Az istálló udvar felőli oldalán nyílt a nyitott kocsiszín. A ház, kis mérete miatt gabona és más szemes takarmány tárolására nem volt alkalmas, ezért ehhez az udvarban egy különálló gabonátárolót, ún. hombárt készítettek.

A településen ma is van épen maradt hombár, a Petőfi u 37 sz. alatt. (lásd: VIII. melléklet) Úgyszintén fából készült a disznóól is és ezt általában a talajtól mintegy fél méterrel magasabbra emelték, azaz lábra állították. Így nem érintkezett közvetlenül a nedves talajjal és tovább maradhatott ép.⁷⁶ Szaporodnak a népi-paraszti bútorok és más díszítő elemek: a falusi sokácok házi bútorainál már megjelenik a polgárosodás egy sajátos terméke, az ún. sárga bútor is.⁷⁷ A XIX. század derekára a XVIII. században a német házakra jellemző típus elemek lassan kezdtek eltűnedezni mintegy a helyi adottságokhoz alkalmazkodva. A német házakon, a magyar és a szláv házakhoz hasonlóan megjelentek a magas tetőzet és a széles eresz alja,

⁷⁵ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BML. Közsségvizsg. 7.KV. M-SOROS.1891. Szept. 16. Pécs.

⁷⁶ Horvátok, in <http://mohacs.jpm.hu/?menuID=68&sorszam=3>

⁷⁷ Uott.

valamint a vályogberakás, amivel a favázás oromzatot építették be.⁷⁸ A század végére már több helyiséget alakítottak ki a házban, melynek célját leginkább a hivalkodásban kell keresnünk. Az épület külső díszítésénél megjelentek az előre gyártott öntöttvasból készült oszlopok és a gipszdíszítések, melyek egyben a lakók anyagi helyzetét, társadalmi rangját is tükrözték. A díszes tornác egyben reprezentációul is szolgált. A házak alapszerkezete és tüzelőberendezése is megváltozott, a tiszta szoba pedig már rangjelző funkciót öltött.⁷⁹

A település népességmutatói a kiegyezést követően jelentősen csökkentek, ennek legfőbb oka az elvándorlás; a falu népességének nagy része a jobb megélhetés reményében az ország fejlődésnek indult, iparosodottabb területei felé áramlott. (A pécsi szénbányászat és gyáripar fellendülésének időszaka ez). 1870-re a népességszám 592 főre csökkent,⁸⁰ majd 1880-ban elérte az 517 fős mélypontot is. Ekkor a népesség nemzeti megoszlása a következő: 14,30% magyar, 32,30% német, 53,40% horvát.⁸¹ A népességcsökkenés másik oka az 1883-as himlőjárvány is, melyben sokan veszítették életüket⁸² valamint az az 1899-es tüzeset, melynek emberáldozati is voltak.⁸³

1890-re azonban ismét változás állt be, mely a Monarchia rohamos fejlődésének köszönhető. Az életszínvonal javult, s ezt a lakosságszám is tükrözi, mely eddigre elérte a 654 főt. Nemzetiségük szerint 14% magyar, 36% német és 50% horvát.⁸⁴ A századfordulóra a település népességmutatói ismét csökkenést mutattak, melynek oka a német lakosság belső vándorlásában keresendő, mely a fejlettebb városok felé irányult. (4-5 család hagyja el a falut.) A településen ekkor 619 lakos élt.⁸⁵

IV. MAGYARSARLÓS A XX. SZÁZADBAN

A XX. század elejét Magyarsarlós már kialakult település és népesség szerkezettel köszöntötte. A településen nőtt az általános műveltség, s a higiéniai szokások is javultak. A falu neve az 1898. évi IV. tcz. alapján 1904-ben Magyar-Sárosról Magyarsarlósra változott.⁸⁶ A lakosság népessége ismét nőtt, egy 1938-as adat szerint a falu lakosainak száma 612 fő.⁸⁷

⁷⁸ Paraszti lakóházak és környezetük in. <http://www.pannoniantourism.hu/htmls/>

⁷⁹ Uott.

⁸⁰ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Alisp. ir. 1869.é.népsz.ir. Pécs.

⁸¹ 1880.évi népszámlálás. Baranya Megye Központi Statisztikai Hivatal. Pécs.

⁸² BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Alisp. Ált. ir. 93/1883. Pécs

⁸³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bvm.Hiv.L.; 1899.ápr.8.125.p.

⁸⁴ 1890.évi népszámlálás. Baranya Megye Központi Statisztikai Hivatal. Pécs

⁸⁵ 1900.évi népszámlálás. Baranya Megye Központi Statisztikai Hivatal. Pécs.

⁸⁶ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Fánecsy József: *Baranya m. Községeinek anyakönyvi és közigazgatási beosztása*. 93. p. Pécs.

⁸⁷ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Feh-Sass:Bar.vm.közs.X. 616-617.lap. Pécs.

1901-ben újjáépítették és kibővítették a romos állapotban lévő iskolaépületet.⁸⁸ Új tanterem, szertár, és pince került kialakításra, az épület régi feléből pedig tanítói lakást hoztak létre. Új iskolát is építettek, mely a tanító kertjébe került, mert a falu vezetői nehezen álltak az építkezéshez. (lásd: IX. melléklet) Az iskola átadására 1913. októberében került sor. 1925-ben az elemi iskolában pedig már két tanító 59 gyermeket tanított. 1931-ben 87, 1935-ben 69 a tanuló ifjúság száma. Az iskola ezekben az években 3200 pengő segílyt kapott a püspökségtől fenntartásra.⁸⁹ 1913-ban létrejött a „*Római Katolikus Olvasóköri*”, mely a megszállás alatt megszűnt.⁹⁰

A fejlődésnek az első világháború vetett véget. A falu növekedése megállt, s noha jelentős visszaesés nem következett be, mégis hosszú évtizedekig stagnált a gazdaság és a lakosság szám is. Az elhúzódó háború az életszínvonal romlásához, létbizonytalansághoz vezetett. Nőtt a csonka családok száma, s vele az elszegényedés is. A településről 17 ember halt meg a fronton, nagyrészt Olaszországban, s a fronton levők közül többen hadifogságba kerültek, akik nagyrészt hazatértek. Az I. világháborúban elesett katonák emlékére 1921-ben emeltek emlékművet (Vogl Jenő alkotása). (Az elesettek nevét és ezredük történetét, (lásd: X. melléklet)

A világháború végén az Antant-szerb csapatok baranyai megszállása Magyarsarlósta is érintette. Az 1921-ben kivonuló szerb csapatokkal Magyarsarlósról négy család költözött ki Szerbiába, s ekkor szerelték le és vitték magukkal a község gőzmalmát is. A szomszédos községekkel ellentétben optálás nem folyt Magyarsarlóson.⁹¹

A Horthy korszak idején a Baranyában megmaradt nemzetiségek helyzete jelentősen javult. A kormány nemzetiségi politikája egyenlő jogokat biztosított valamennyi népcsoport számára. Ez Magyarsarlóson is érezhető volt: egy 1922-ben Sarlóson járt délszláv szakreferens meglepődve tapasztalta, hogy a faluban senki sem kívánczik az újonnan alakult délszláv állam eszméit magáévá tenni.

Egy 1920-as felmérés szerint a községben már 3 kőház, 81 kőalapozású és 36 vályogház volt a faluban.

A békeszerződés következményei azonban mélyrehatóak voltak, s ez a nacionalizmus megerősödéséhez vezetett, mely végül végigkísérte a két világháború közötti időszakot. Mindemellert a Horthy-korszak törekvését jelentősen gyengítette a gazdasági-világválság, s a

⁸⁸ 1896-os iskügy. Plébániai levéltár. Kozármisleny.(1910 Magyarsarlósi iratok). Kozármisleny.

⁸⁹ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*. Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972. 75.old.

⁹⁰ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Móró.M.:BH-1977.183.old.

⁹¹ Dr. Görcs László, *Adatok a délszlávok településtörténete kérdéshez*, in *Baranya Művelődés* 1978/3. Pécs.

vele járó infláció, létbizonytalanság és munkanélküliség. A nehézségek ellenére (1931-ből a faluról, ínségmunkáról szóló adatok maradtak fenn)⁹² azonban továbbra is épültek házak a településen. A világgazdasági válság után a lakosság ismét lassú gyarapodásnak indult. Nőtt a magyar mezőgazdasági termékek iránti kereslet, s ez ismét a mezőgazdaság és az állattenyésztés fellendülését hozta magával. Ennek következtében Magyarsarlós mezőgazdasági termelése az állattenyésztés javára tolódott el, s így jelentős szarvasmarha, sertés, baromfi és juh állomány lett a faluban. Az 1938-as összeírás szerint a falu 612 lakosából foglalkozás szerint 513-an östermelők, 77-en iparosok, 3-an kereskedők voltak, valamint volt 2 közlekedési és 10 közszolgálati alkalmazott is.⁹³

A II. világháború közeledtével azonban a falu fejlődése ismét megakadt. 1938-ban már 2 család közsegélyezésre szorult, ínségesek pedig három család volt (összesen nyolc fő) az előző évben pedig a község köz gyógyszerellátásra 38 pengőt fizetett ki.⁹⁴

Az 1930-as évekre a faluban a nemzetiségi megoszlást tekintve, részben a kormány „magyarosító politikájának köszönhetően”, részben pedig a közelmúlt eseményeinek hatására (sokan nem merik vállalni nemzetiségüket) a magyar nyelvű lakosság száma százalékban némi emelkedést mutatott, majdnem elérte a 20%-ot, azonban a II. világháború következményeként, 1941-re ismét visszaesett 15%-ra.

A világháború éveiben a németek lakta falukat hitleri eszméket hirdető agitátorok kezdték el járni, akik igyekeztek a német ajkú lakosságot különböző fasiszta szervezetekbe beszervezni. A volksbundista mozgalom 1940-re Magyarsarlóson is elterjedt, s a faluból 25 család csatlakozott a szervezethez. A háború befejeztével a mozgalomba lépőket meghurcolták, két család Németországba emigrált, a többiek átmenetileg szétszóródtak a vidéken, birtokaikat és itt maradt javaikat a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról szóló 600/1945. M. e. számú rendelet alapján⁹⁵ 1945-ben szétosztották a helybeli szegény gazdák között. *„Teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni a hazaárulók, a nyilas, a nemzeti szocialista és egyéb fasiszta vezetők a Volksbund-tagok továbbá a háborús és nép ellenes bűnösök földbirtokait”*⁹⁶

A későbbiek során az elköltözött családok közül sokan visszatértek a faluba, s visszakapták vagy visszavásárolták elkobzott birtokaikat.⁹⁷ 1941-ben a községben már éreztetették

⁹² BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bvm.-i alisp.ir.161.I.61937. Pécs

⁹³ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Feh-Sass.Bar.vm. Közs. X.616-617. I. Pécs.

⁹⁴ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Szoc.fm. 3.cs. Pécs.

⁹⁵ 600/1945 Me. Számú rendelet.

⁹⁶ Földreform 1945. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965.

⁹⁷ Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*. Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972. 75.old.

hatásukat a zsidótörvények is, aminek következményeként menekült el a faluból az 1930-as népszámláláskor még szereplő négytagú zsidó család is.⁹⁸

A világháború terhei mind elviselhetlenebbé váltak, amelyet a német megszállás csak tovább rontott. A lakosság egy része a környező erdőkbe húzódott, hogy elkerülje a megszálló katonák visszaéléseit. 1944. november 28-án a hajnali órákban a szovjet csapatok elérték Magyarsarlóst, amit a keleti és a nyugati irányból közelítettek meg. A Gornye-brudon sorakoztak a szovjet tankok, miközben a gyalogság Hásságy felől közeledett. A németek alig vonultak ki a falu egyik végén, mikor a másik végén már jöttek a szovjetek. A „falufelszabadítása” nem volt azonban vértelen, a Sztrána-erdőben kisebb lövöldözés alakult ki, melynek német és orosz részről is több halottja volt, valamint a sarlósi csárda kiürítése megkésett. A német katonák mulatozása az estébe torkollott, eközben a szovjetek körülvették a csárdát, s súlyos lövöldözés alakult ki.⁹⁹

A lakosság igen megsínylette a két hatalom elnyomását, az orosz fronton 26 magyarsarlósi katona áldozta életét. A községben a II. világháborús emlékmű közel 50-év után, 1993-ban került felavatásra. (A két világháborúban elesettek nevét lásd: XI. melléklet)

A háború végére a falu lakossága jelentősen megcsappant, egy 1945. év elején készült népszámláláskor csak 505 lakost írtak össze. „A megyében az egyes települések népességének számát és nem utolsósorban a népesség megoszlását gazdasági folyamatok határozták meg, illetőleg befolyásolták.”¹⁰⁰ Nemzetiségi megoszlás szerint 471-en vallották magukat magyarnak, németnek 33-an, s érdekességként egy orosz is akadt közöttük.¹⁰¹

Az, hogy az összeírásnál horvát nemzetiségű nem volt, annak az a magyarázata, hogy a horvátok közül nagyon sokan magyar nemzetiségűnek vallották magukat, noha anyanyelvük szerint horvátok voltak. Ezt jól mutatja egy 1941-ben készült összeírás is, amely szerint az ekkor még 573 lakosú Magyarsarlóson anyanyelvi megoszlás szerint 78 magyar, 180 német és 315 horvát élt, viszont nemzetiségi megoszlásuk szerint 503-an voltak magyarok és 70-en németek.¹⁰² A horvát és német nemzetiségű népesség aránya egészen a század közepéig stabilnak mondható, azonban a II. világháború végére a német lakosság a kitelepítések hatására magyarnak vallja magát, s arányuk a 31,8%-ról 2%-ra csökkent, s csak a politika változásával, az 1970-es évekre, ér el ismét nagyobb, 12%-ot.

⁹⁸ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. 250/1945. alisp.

⁹⁹ Haál, Kálmán, *Magyarsarlós Krónikája*. Baranya Megyei Levéltár. Pécs. 5. old.

¹⁰⁰ Godó, Ágnes, *Baranya megye a felszabadító harcok időszakában 1944-1945*, Baranyai Helytörténetírás, 1969. Pécs

¹⁰¹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. 250/1945. alisp. Pécs.

¹⁰² Uott.

A horvátok aránya ezekben az évtizedekben a közel száz évvel ezelőtti értékeket meghaladva 53,8%-on tetőzött. Ettől az időszaktól kezdve mind a két nemzetiség létszáma fokozatosan csökkent. A horvát nemzetiség népességcsökkenése a német nemzetiség II. világháború utáni csökkenését is felülmúlja, s a nemzeti identitásáról lemondó német és horvát lakosság csökkenő arányát a magyarság növekvő számában realizálhatjuk.¹⁰³

1946-ban a községben már működő iskola mellett délszláv népiskola is beindításra került hat összevont osztállyal (III.o.–VIII.o.-ig), összesen 12 tanulóval. A kisegítő tanító Csepelszigeti Zorinác Mária volt.¹⁰⁴ A délszláv iskola működését 1947-ben, 1948-ban (az iskolák államosítása után is) és 1949-ben, sőt 1951-ben is említik a feljegyzések. Egy 1948. december 3-án felvett látogatási jegyzőkönyvből a településen ismét működő elemi iskoláról is van hírünk. Az iskola hatosztályos és egy tantermes volt, amiben két elemi tanító tanított. Az elsőtől a negyedik osztályig, ahol az összlétszám 42 fő volt, Szikszay Dezső tanított, a 41 létszámú felső tagozaton, ami az ötödik és a hatodik osztály volt, pedig Csurda Henrik.¹⁰⁵ Csurda Henrik tanítót azonban 1949-ben a „nemzetiségi béke érdekében” más állomáshelyre helyezték.¹⁰⁶ 1951-ben az elemi iskolának 54 tanulója volt az I-VIII. Osztályban,¹⁰⁷ a délszláv iskolának pedig négy alsós és nyolc felsős tanulója.¹⁰⁸ Érdekességként megjegyzendő, hogy egy 1952-ben a fakultatív hitoktatás állapotáról készült jelentésből az is kiderül, hogy fakultatív hitoktatásra a tanév elején összesen 39 tanuló iratkozott be, de az év végére valamennyi kimaradt.¹⁰⁹

IV.1 A XX. század második felének története:

A világháború befejeztével, s az ország újjáépítésével, valamint a szocialista eszmék és a szocialista rendszer térhódításával Magyarország gazdasági és társadalmi fejlődése új irányt vett. Az államosítás megkezdésével megváltoztak a tulajdonviszonyok, s a mezőgazdaság is átalakításra került. A kormány új gazdaságfejlesztési stratégiákat alkalmazva beindította a tervgazdálkodást, megindult az iparosítás és a tsz-esítés. A szocializmus jelentős lépéseket tett a vidéki Magyarország hátrányainak felszámolására is.

Megkezdődött az infrastruktúrák kiépítése, melynek egyik első lépése a települések villamos

¹⁰³ Magyarsarlós népességének nemzetiségi megoszlása 1900 -2001 között. KSH. adatok alapján. Pécs.

¹⁰⁴ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm. L. Tanf. ir. 3301/1946. Pécs.

¹⁰⁵ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Tanf. ir. 2566/1949. Pécs.

¹⁰⁶ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Tanf. ir. 1455/1949. Pécs.

¹⁰⁷ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Tanf. ir. 3655/1949. Pécs.

¹⁰⁸ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BM Tanács Műv. Oszt. Irattári Gyűjtemény, Pécs.

¹⁰⁹ Uott.

energiával való ellátása volt. Ennek folyományaként 1948-ban Magyarsarlóson is bevezették az áramot. A telefon 1961-ben jelent meg, ez mindössze egy készüléket jelentett, ami a postán volt elhelyezve. Az orvosi rendelő 1963-ban létesült, addig vagy a helyi pedagógus látta el a sérüléseket, vagy pedig a pécsi rendelőintézetek.¹¹⁰

A Tsz-ek mellett lehetőség nyílt a háztáji állattenyésztésre is. Az állattenyésztésből befolyó plusz tőke a település külső arculatán jelentkezett: új és korszerűbb építési technikákkal készült modern téglaházak épültek, az épületeken új, népies díszítőmotívumok jelentek meg, miáltal a falu lassan elnyerte mai arculatát. A népi stílusú díszítés a lakóépületekről fokozatosan áterjedt a melléképületekre is, mely először a gazdasági épületek homlokzatát díszítő fafaragásokban jelent meg. A 60-as évek végétől a községben az új technológia, a vasbeton térnyerésével már kétszintes házak is épültek, noha a házak „hosszú parasztház” jellege még mindig uralkodó maradt. Új épületrészként megjelent a szuterén is.

Az 1970-es évektől azonban újabb építészeti stílus került előtérbe. Az eddig uralkodó hosszú parasztházakat felváltotta a négyzet forma, mely belső térkialakításában, elrendezésében jobban funkcionált. A tiszta szoba, mely eddig a vendégek fogadására volt fenntartva, eltűnt, s helyette létrejött a gyerekszoba, fürdőszoba, nappali. A házak külső és belső megjelenése a megváltozott igényeknek megfelelően alakult. Ennek következtében a négyzet alaprajzú, külső megjelenésben szinte azonos házak száma a településen megszorodott, miáltal Magyarsarlós külső arculata teljesen átalakult. (Lásd: XII. melléklet. Falukép)

A házak méretei a 80-as évekig fokozatosan nőttek, már-már az emberi szükségleteket messze meghaladó arányokban. Az építkezések a 90-es évekre megtorpantak, és napjainkig is egyfajta stagnálás a jellemző, amely az ismét stagnáló gazdasági helyzettel hozható összefüggésbe. 2001-ben 103 házból állt a település, melynek közel 50% az 1970-80-as években épült.¹¹⁷

Az első termelőszövetkezet 1954 áprilisában alakult meg,¹¹¹ Damjanich Mgtsz. néven. Ez azonban 1956-ban eladósodva széthullott.¹¹² 1961-ben ismét létrejött a termelőszövetkezet, Új barázda Mgtsz. néven, (vezetőség tagjait lásd: XIII. melléklet) mely aztán 1963-ban a belvárdgyulai termelőszövetkezettel egyesült.¹¹³

1951-ben a településen megalakult a tanács, mely tizenöt éven keresztül működött. Első

¹¹⁰ Haál Kálmán: *Magyarsarlós Krónikája*. Baranya Megyei Levéltár, Pécs.

¹¹⁷ Baranya Megyei Statisztikai Hivatal Évkönyve. 2001 (Központi Statisztikai Hivatal), Pécs

¹¹¹ BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm. L. . Tsz-ek adattára, K-1014. Pécs

¹¹² Balatinác Jeromos- Csepely Knorr András: *Hat Falu a Közös Úton*. Belvárdgyulai Közös Út Mgtsz. 1972.

76. old.

¹¹³ Uott.

székhelye a Petőfi utca 32. szám alatt volt, majd 1957-ben a Petőfi utca 63. szám alá költözött. A helyi tanács működése a körzetesítés következtében szűnt meg, amikor Magyarsarlóست Olaszhoz csatolták. (1965-1982) Később a falu Nagykozárhoz került. (1982–1990)

A hatvanas években megtorpant a település fejlődése. A „panelos korszak” következtében Magyarsarlóson sokáig nehezen lehetett építési engedélyhez jutni.¹¹⁴ Az olyan kistelepülések, melyek kevés lakossággal, „gyenge” infrastrukturális ellátottsággal rendelkeztek gazdaságtalanná váltak. Ennek következtében jelentős kitelepülés indult meg a közeli Kozármisleny irányába. A lakosság szám 1960-1970 között 455-ről, 388-ra csökkent.¹¹⁵ A megváltozott politikai szemléletmód eredményeként az évtized végére ismét fejlődésnek indult a település. 1968-ban felépült az ÁFÉSZ bolt, mely a rendszerváltás után magánkézbe került. 1972-ben pedig elkészült a közösségi élet szempontjából kiemelkedően fontos 81 m²-es művelődési ház.¹¹⁶ E-folyamat tetőzéseként 1975 márciusában megkezdődött az 56 127. sz. bekötő út kiépítése is, mely Magyarsarlóست máig is összeköti az 57.sz. főútvonallal, bekapcsolva a települést ezzel Baranya „vérkeringésébe.” A bizakodó települést negatívan érintette, hogy 1976. szeptember 1-jén megszűnt az általános iskola felső tagozata (ez 18 diákot érintett), mindez előre vetítette az iskola bezárását is, mely 1978. szeptember 1-jén a körzetesítés következtében be is következett. Ezzel a magyarsarlósi iskola több mint 200 év működés után végleg bezárta kapuit. (A tanítók névsorát lásd: XIV. melléklet.)

A diákok nagy része a közeli Olasz településre került, mivel Magyarsarlóست tanácsilag ekkor Olaszhoz tartozott. A tanulók java azóta is Olaszon sajátítja el az alapműveltséget, míg kisebb hányaduk Pécsre jár.

A rendszerváltás mélyrehatóan érintette a falu gazdasági funkcióit. A birtokviszonyok újra átrendeződtek, azonban a paraszti gazdaságok kényszer újraalakítása a kellő gépesítés hiányában nem érte el a várt hatást, így az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a birtokviszonyok csak papíron változtak, és a földek nagy részét Magyarsarlóson továbbra is az átalakult Termelőszövetkezet bérlőként műveli. Külső piac hiányában a háztáji gazdaságok leépültek, a mezőgazdaságból élők száma jelentősen lecsökkent, a lakosság nagy része az iparban talált új megélhetést. A rendszerváltáskor bekövetkező közigazgatási átszervezés során életre hívott önkormányzati törvény 1990-ben visszaadta a települések autonómiáját, s ezzel Magyarsarlóست élete ismét az itt élők kezébe került. Az önkormányzat legfőbb feladata, az infrastruktúrák

¹¹⁴ Haál, Kálmán, *Magyarsarlóست Krónikája*. Baranya Megyei Levéltár. Pécs. 8. old.

¹¹⁵ 1960. évi népszámlálás. Baranya Megyei Központi Statisztikai Hivatal, Pécs.

¹¹⁶ Haál, Kálmán, *Magyarsarlóست Krónikája*. Baranya Megyei Levéltár. Pécs. 9. old.

fejlesztése volt: 1993-ban létrejött a vezetékes ivóvíz hálózat, melyre a település lakosságának 95%-a rácsatlakozott. 1995-ben a telefonhálózat kiépítése történt meg. A lakások kétharmadába került bevezetésre a telefon. 1998-ban a gázszolgáltatás és a szervezett szemétszállítás valósult meg. Az elmúlt években pedig kiépült a szélessávú internet és a kábeltévé hálózat. Napjainkra a csatornahálózaton kívül a település rendelkezik az alapvető infrastrukturális feltételekkel.

Magyarsarlóson a rendszerváltás után felgyorsult az elvándorlás, mely a környező nagyobb települések, ill. városok irányába összpontosult. Mindez elsősorban a fiatalabb korosztályt érinti, aminek következtében a falvak lassan „előregednek.” Magyarsarlós a népességcsökkenésének következtében apró faluból törpefaluvá alakult. Lakossága 1980-ra 342 főre csökkent.¹¹⁸ Az 1960-as évektől felgyorsult elvándorlás, a 90-es években tetőzött. Ezekben az évtizedekben felerősödtek a vidéki élet hátrányai: A munkalehetőség hiánya, a háztáji gazdálkodás hanyatlása, a közlekedés nehézségei, az infrastruktúrák alacsony színvonala, az iskolabezárás sokakat a falusi élet feladására készítetett. Jelentős még Pécs közelsége is, mely önmagában is elszívó hatást fejtett ki a településen. Ezen hatások eredményeként a lakosságszám 300 éve nem tapasztalt mélypontra süllyedt, 267 fővel¹¹⁹. Ilyen nagyarányú csökkenés Magyarsarlós történetében a háborúkat leszámolva sosem fordult elő.

Az ezredforduló környékén a városok közelében fekvő települések felértékelődtek, s megindult egy szuburbanizációs folyamat, a városokból a környező települések felé áramlik a lakosság, melynek eredményeként a falu népességcsökkenése megállt, majd megkezdődött egy dinamikusnak is mondható népességnövekedés is. A közeli Pécsről új betelepülők érkeztek: (lásd: XV. melléklet) Magyarsarlósra az elmúlt 15-évben 39 család költözött ki, a 2001-es felmérések már 346 lakost jegyeztek fel.¹²⁰ A nemzetiségi megoszlást tekintve elmondhatjuk, hogy a településen a magyarság aránya 1970 és 2001 között több mint kétszeresére nőtt, melynek oka leginkább a nemzeti identitásáról lemondó horvát és német lakosság növekvő arányában keresendő. A nemzetiségi megoszlás ilyen nagy arányú változásának okát feltehetően olyan kistelepülési sajátosságokban kell keresnünk, mint az elzártság és a nemzetiségi kapcsolatok hiánya, melyre azonban a kisebbségi önkormányzatok megalakulása megoldást kínálhat.

A XX. században, különösen annak második felében a községben jelentős módosulás

¹¹⁸ 1960. 1970. 1980. évi népszámlálás. Baranya Megye Központi Statisztikai Hivatal, Pécs.

¹¹⁹ 1990. évi népszámlálás. Baranya Megye Központi Statisztikai Hivatal, Pécs.

¹²⁰ 2001. évi népszámlálás. Baranya Megye Központi Statisztikai Hivatal, Pécs.

következett be a foglalkoztatási szerkezet arányaiban is. Míg 1990-ben az iparban dolgozók aránya 47,4% volt, addig 2001-ben már 64%-ra nőtt.

A mezőgazdaságban dolgozók száma pedig 25,4%-ról 12%-ra csökkent. A szolgáltatásban dolgozók száma arányaiban csak minimális változást mutat: 27,2%-ról 24%-ra változott.¹²¹

Magyarsarlós jövője és eredményesebb fejlődésének érdekében napjainkban két kitörési pontot érdemes figyelembe venni: egyrészt a település kedvező fekvését jobban és hatékonyabban ki kellene használni, hisz a városhoz való közelsége, és a falu esztétikus környezete lehetőséget nyújt a szuburbanizációba való intenzívebb bekapcsolódásra. Valamint a községben rendelkezésre álló természeti erőforrásokat (A 70-es években egy érckutató – fúrás alkalmával 600 méter mélyről 68 fokos termálvíz tört a felszínre) a környező települések összefogásával hatékony módon lehetne a gyógyturizmusban felhasználni.

Másrészről kiemelt figyelmet kell szentelni az évezredek átélt település múltjára is. Ennek egyik módja és eszköze a településen található népi kultúrák nagyobb kihasználása, valamint a falusi turizmus hatékonyabb kialakítása. Mindezek fontos szerepet játszhatnak az évszázadok óta itt élő családok megtartásában, melyek Magyarsarlós sokszínűségét is jelentik.

¹²¹ Baranya Megye Statisztikai Évkönyve 1990, 2001, (Központi Statisztikai Hivatal) Pécs.

Összegzés

Szakedolgozatom első fejezetében, Magyarsarlós születésének és történelmének korai emlékeit kutatom az Őskortól a XVIII. század kezdetéig. A területen végzett régészeti feltárások eredményeit áttekintve arra a következtetésre jutottam, hogy a falu területén már az Őskortól kezdve éltek emberek, ahogyan azt a falu mellett húzódó domboldalon talált kőkalapácsok, kova nyílhegyek, cseréptöredékek is bizonyítják, melyek ma a pécsi városi múzeumban vannak kiállítva. A bronz-, réz- és vaskorból származó lelet is előkerült, melyek szintén azt bizonyítja, hogy ez a természeti adottságokkal bőven ellátott terület mindig lakott volt.

A római hódoltság idején Magyarsarlós területén római erődítmény volt, melyet Magyarsarlós történelmében az első, igazi emberi településnek tekinthetünk, s amely végső soron a község megszületésének első, korai állomása is volt.

A VII. században a római erődítményre szláv földvár épült. Magyarsarlóson a IX. század végén a honfoglaló magyarokkal érkező kabar törzsek káliz ága települt meg, melynek emlékét ma is őrzi a faluban található Kálóc dűlő.

A falu 1068-ban István király adományaként a veszprémvölgybeli görög keresztény apácák tulajdonába került, akik jelentős gazdasági fejlődést vittek véghez a településen. A községben számos szolgáltató funkció jött létre, amiben a sarlókészítés jelentős szerepet játszott, s amelyről a falu minden bizonnyal a nevét is kapta.

A község a XIII. században a pécsváradi bencés apátság birtokába került, akik kezében a falu addig még nem látott virágzásba kezdett, s érte el legnagyobb gazdasági súlyát.

A török időkben noha sok más településhez hasonlóan számtalan veszteséget szenvedett el, népességének nagy száma elköltözött vagy elpusztult, a falu továbbra is lakott maradt, s egy török helyőrség is szállásolt itt.

A második fejezetben, melyben a XVIII. századi Magyarsarlóst vizsgáltam elsősorban etnikai és kulturális szempontból, arra a következtetésre jutottam, hogy a XVIII. századra Sarlós népességének összetétele jelentősen megváltozott. A faluba számottevő szláv telepes érkezett, melynek következtében a község elszlávosodott. A képet tovább színesítette a század második felében a községbe érkező német nyelvű betelepülők megjelenése, akik hatására a falu képe teljesen átalakult: a népességszám növekedésével a falu egyre inkább a völgy felé terjeszkedett, s új, a szlávok és a magyarok építkezési stílusától eltérő ún. német típusú házak épültek. Felépült a templom, majd a Raffai malom, mintegy megteremtve az alapokat arra,

hogy a falu virágzó és gazdagodó településként fogadja a XIX. századot.

Munkám harmadik szakaszában a község életében a XIX. században bekövetkező változásokat vettem górcső alá. Vizsgálataim alapján elmondhatom, hogy a XVIII. században megindult népességnövekedés a XIX. század elejére még számottevőbbé vált, köszönhetően elsősorban a faluba érkező újabb német és szláv betelepülési hullámnak.

A század derekára felépült a község iskolája, valamint a malomiparban is figyelemre méltó fejlődés ment végbe, a már meglévő malmok mellé újabb malom került üzembe, mellyel Magyarsarlós a környék lakosságának malomipari igényeit is ellátta.

Nőtt a művelés alá vont szántóföldek aránya, s a falu termelése az állattenyésztés irányából a földművelés irányába tolódott el. A XIX. század közepére megnőtt az iparosok száma.

Felépült a korszak technikai kívánalmainak megfelelő gőzmalom is, amely ismét újabb lökést adott a falu gazdasági fejlődésének: megépült a sarlósi csárda és a téglagyár.

A község lakosságának életszínvonal javulásával újabb építészeti stílus is megjelent, az ún. háromosztatú ház, melyben megjelenik a tiszta szoba is, ahol a vendégeket fogadták. Szaporodnak a népi stílusú berendezési tárgyak, s a század végére már a ház külső díszítése is fontossá válik.

Az utolsó, negyedik fejezetben kutatásaim középpontjába, a falu életét érintő és befolyásoló XX. századi eseményeket állítottam. A század elején a falu neve véglegesen Magyarsarlós lett, újjáépült az elemi iskola, s a század derekától megindult a horvát nyelven való oktatás is. A falu nemzetiségi megoszlása a XX. századra szintén átalakult, melynek oka az évszázadban bekövetkező kitelepítések és háborúk voltak, s amelynek következtében a horvát és német anyanyelvű lakosság többsége magyarnak vallotta magát. A hatvanas évek elején megalakult a termelészövetkezet, megnyílt az ÁFÉSZ bolt. 1978-ban körzetesítés miatt bezárt a kétszáz éve működő iskola. A település életét továbbra is a mezőgazdaság jellemezte, a téeszek mellett lehetőség nyílt a háztáji állattenyésztésre is, mely ismét új lehetőségeket teremtett a fejlődésnek.

A XX. század végére a falu lakosságának száma tetemesen csökkent. Az emberek a faluból a városokba húzódtak, mely sajnos a falu „előregedésével” is együtt járt.

Az ezredforduló környékén megindul egy szuburbanizációs folyamat, mely ismét pozitív hatást gyakorol a település demográfiai mutatóira.

Végezetül pedig áttekintettem azokat a lehetőségeket, (természeti kincsek, falusi turizmus, közösségépítés) melyek kitörési pontul szolgálhatnak Magyarsarlós jövője szempontjából.

Felhasznált szakirodalom

- Ács**, Zoltán, *Nemzetiségek a történelmi Magyarországon*, Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1984
- Babbie**, Earl, *A társadalomkutatás gyakorlata*, Balassi Kiadó, Budapest, 1995
- Balatinác**, Jeromos, Csepely Knorr András: *Hat Falu a közös úton*, Belvárdgyulai Közös Út Termelőszövetkezet, 1972
- Bándi**, Gábor (szerk.), *Baranya Megye története az őskortól a honfoglalásig*, Pécs, 1979
- Bánlaky**, Pál - Bokor Béla – Tóth József, *A településfejlesztés összefüggésrendszere*, JPTE. FEEFI, Pécs, 1999
- Berkó**, István, *A magyar királyi honvédség története 1868 – 1918*
- Csánki**, Dezső, *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*, Budapest, 1894
- Cserné Dr. Adermann**, Gizella, *Kutatásmódszertan*, JPTE Távoktatási Központ, Pécs,
- Dóka**, Klára, *Pécsi egyházmegye*, Magyar egyháztörténeti enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1999
- Fényes**, Elek, *Magyarország ismertetése statisztikai, földtani, s történelmi szempontból*, 1 kötet, Pollák nyomda, 1865
- Földi**, Pál, *A magyar királyi honvédség a második világháborúban*, I. II., Debrecen, 1993
- Földreform** 1945. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- Gábori**, Miklós, *Őselemek, Ásatások*, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest 1964
- Godó**, Ágnes, *Baranya megye a felszabadító harcok időszakában 1944-1945*, Baranyi Helytörténetírás, 1969, Pécs
- Görcs** Dr., László, *Adatok a délszlávok településtörténete, településformái és egyházi emlékei kérdéshez*, in *Baranya művelődés* 1978/III., Pécs, 1978. 112. p.
- Grünwald**, Géza, *Baranya Megye Kézikönyve*, in *Magyarország megyéi sorozat*, 1997
- Györffy**, György, *Az árpádkori Magyarország történeti földrajza*, Akadémia kiadó, 1987
- Györffy**, István, *Magyar Falu Magyar Ház*, Turul Kiadó, Budapest, 1943
- Haál**, Kálmán, *Magyarsarlós Krónikája*, Baranya Megyei Levéltár, Pécs
- Herendi**, Sándor, *Stílusiskola*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979
- Kammner**, Ernő, *Magyarországi török kincstári összeírások 11543-1635*. 1.kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

Magyarlaki, Józsefné Dr. (szerk.), *Nemzetiségeink*, Baranya Megyei Pedagógiai intézet, Pécs, 1987

Mendöl, Tibor, *Általános Településföldrajz*, Akadémia Kiadó, Budapest 1963

Merényi, Ferenc, *Damsics Mátyás Egyházlátogatása, Canonica visitato Baranyában 1729-ben*, In *Specímonica 161*, Pécs

Ódor, Imre, *Baranya megye évszázadai (1000-1918)*, Baranya megyei levéltár, 1996, Pécs

Perczel, György, *Magyarország Társadalmi és Gazdasági Földrajza*, ELTE Eötvös kiadó, Budapest, 2003

Pesti, János, *Baranya földrajzi nevei*, Baranya megyei levéltár, Pécs, 1982

Pusztai, Rezső, *Baranya vármegye őskori telep és temető lelőhelyei* (kézirat), Budapest, 1955

P. Unyi, Bernardim, *Sokácok-bunyevácok és bosnyákok története*, Magyar Barát kiadó, Budapest, 1997

Rúzsás, Lajos, *A baranyai parasztság élete és küzdelme a nagybirtokkal*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1964

Tas Károly: Baranya vármegye 1848.-ban. Történelmi Intézet értekezései 21.

Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás*. Pécs, Baranya Megyei levéltár évkönyve. 1976

Várady, Ferenc, *Baranya Múltja és jelene*, Pécsi irodalmi és könyvnyomdai részvénytársaság, 1897

1920. évi népszámlálás. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. 1922.

1930. évi népszámlálás. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. 1932.

1941. évi népszámlálás. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. 1943.

1960. évi népszámlálás. Baranya Megye. Központi Statisztikai Hivatal

1970. évi népszámlálás. Baranya Megye. Központi Statisztikai Hivatal

1980. évi népszámlálás. Baranya Megye. Központi Statisztikai Hivatal

1990. évi népszámlálás. Baranya Megye. Központi Statisztikai Hivatal

2001. évi népszámlálás. Baranya Megye. Központi Statisztikai Hivatal

Baranya Megye Statisztikai Évkönyve. 1960.

(Központi Statisztikai Hivatal)

Baranya Megye Statisztikai Évkönyve. 1970.

(Központi Statisztikai Hivatal)

Baranya Megye Statisztikai Évkönyve. 1980

(Központi Statisztikai Hivatal)

Baranya Megye Statisztikai Évkönyve. 1990.

(Központi Statisztikai Hivatal)

Baranya Megye Statisztikai Évkönyve. 2001.

(Központi Statisztikai Hivatal.)

Káptalani Magánlevéltár. Birtokösszeírások 1554 VII. D6 irat

Káptalani Magánlevéltár. Birtokösszeírások 1702 XL. N1 irat

Káptalani Magán Levéltár. Birtokösszeírások 1734 XXII L3 irat

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: JPM Régészeti adattár, It.sz.: 406/791. Pécs

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: JPM Régészeti Gyűjtemény 59.223.

1-13., 59.224. 1-3. Pécs

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: JPM Régészeti adattár, It.sz.: 407/79. Pécs

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák, Szeghalmy: DV. 617. old. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák, Sarlós...in vallem Sarlaswodus/DL. 1430,
H.VIII.1./1109./ Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, 1773: Magyar Sórós: LexLoc. 34.1. (FNESZ.
397, 398.), Magyarsarlós [1109: Serlous:Györffy 1: 376.] Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm.L. Ö.2. 91, 92 lap; Pécs

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Bm.L.Ö.2. 92. lap. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, J. Weidlen:DSchT. I.66.1 21. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Bm.L. Conscriptio Domestica Processus. 1752.
Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Bm.L Conscr. Dom.22. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Baranya m. It. Urbér II. fasc. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, PKL. GL.Conscriptio Arende et Censuum.
Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL. Vis. Eszerházi 435. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Merényi: Domsics. 14.1. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. Hnt. 1973:Raffaimalom. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. Lexicon Locorum regni Hungariae
populorum anno 1773. Pécs. officioise confectum. Bp.1920. Baranya m. 34.p. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL- Vis. p.g.179. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, PPL. Vis. Eszterházi 434. Pécs.

BML XV.14. Községtörténeti lexikoncédulák, Baranyam. It. Urbér II. fasc. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. PPL. K. 31. köt. C. Paroch. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. CONSCRIPTIO Regnicolaris. 1828. Magyar -Sóros. Pécs.

BML. Megyefőnöki 1851/6415., Megyefőnöki 1851/ 5298. Móró. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm.L. 1850. Népsz. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm.L. Tanf. ir. 1855/1947. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. Mf. 1853/9540.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:BML. OLD. 127. 964.p. 331-332. Móró. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák:Bm. L. Alisp. ir. 1869.é. népsz. ir. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Mf:1852/639, Móró. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L.Conscr.Dom.22. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Alisp.1863/4416. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L.1850. Népsz. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: PPL. II.23/733. Székesegyh. birt. Öírás. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Mf. XIII.B. 1854/7.Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Alisp.1862/4072 pécsi j. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BML. Közsségvizsg. 7 KV. M-Soros 1891. szept. 16. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Verzeichniss der...Gewerbekammer in Oedenburg 1857.p. 78-100. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm. L. Alisp. ir. 8678/1886.sz. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Alisp. ir. 1869.é.népsz.ir. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BML. Közsségvizsg. 7.KV. M-SOROS.1891. Szept. 16. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Alisp. ir. 1869.é.népsz.ir. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Alisp. Ált. ir. 93/1883. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bvm.Hiv.L.; 1899.ápr.8.125.p.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Fánscy József: Baranya m. Községeinek anyakönyvi és közigazgatási beosztása. 93. p. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Feh-Sass:Bar.vm.közs.X. 616-617.lap. Pécs.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Móró.M.:BH-1977.183.old.

BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bvm.-i alisp.ir.161.I.61937. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Feh-Sass.Bar.vm. Közs. X.616-617. I. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Szoc.fm. 3.cs. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. 250/1945.alisp. Pécs
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. 250/1945. alisp. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm. L. Tanf. ir. 3301/1946. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Tanf. ir. 2566/1949. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Tanf. ir. 1455/1949. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: Bm.L. Tanf. ir. 3655/1949. Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BM Tanács Műv. Oszt. Irattári Gyűjtemény, Pécs.
BML XV. 14. Községtörténeti lexikoncédulák: BMT. Műv. Oszt. Irattári Gyűjtemény, Pécs

Internetes oldalak:

<http://lexikon.katolikus.hu/K/kabarok.html>

Horvátok in <http://mohacs.jpm.hu/?menuID=2&cikkID=68&sorszam=3>

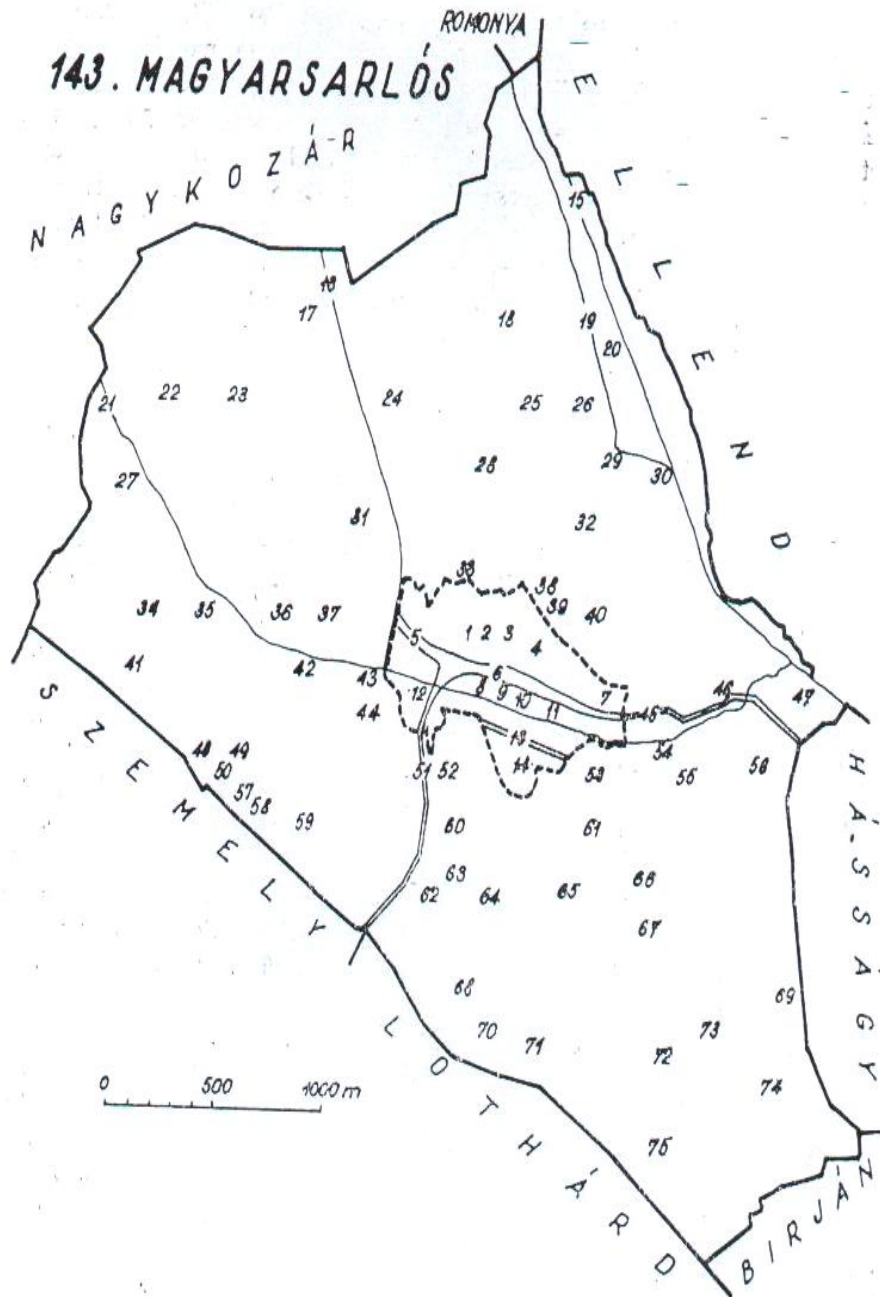
Paraszti lakóházak és környezetük in

<http://www.pannoniantourism.hu/htmls/tananyagok1.html?gID=262&ID=630>

http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_n%C3%A9metek

Mellékletek

I. melléklet: Magyarsarlós földrajzi nevei

Magyarsarlós dűlőnevei:

1. Ó temető (török kori) 2. Bolt (1968-ban épült) 3. Templom (1793) 4. Felső sor (módosabb gazdák építkeztek ide, Gornyi kráj) 5. Ady E. utca 6. Petőfi S utca 7. Régi temető (1700-as évek) 8. Báros (mocsár) 9. báros kút (régen innen hordták a vizet) 10. Tűzoltószertár. 11. Régi tanács helye. 12. Ispitáj.(régen egy híres gyógyító lakott itt.) 13. Rét (régen, csak a német telepesek lakták) 14. Alsó sor (Dolnyi kráj) 15. Vasas - Belvárdi víz. 16. Gát. 17. Kis Kerekes 18. Nagy Kerekes 19. Elterelő árok a malomhoz 20. Folyóköz 21. Nagykozári-Vízfolyás 22. Loncsár (fazekasok innen vitték az agyagot) 23. Telek-Dűlő 24. Dugácská (hosszú - dűlő) 25. Pusztara (rossz minőségű földek) 26. Livada (rét) 27. Csát (a sztrána egy része) 28. Livácká (jelentése: réti) 29. Raffai malom. 30. Flótos 31. Kerekes. 32. Várkos. 33. Ignác – Völgy. 34. Kercseviná (jelentése:irtás. 35. Sztána (jel: hegyoldal) 36. Ribnyák (jel: halastó) 37. Gémeskút. 38. Öregtemető. 39. Újtemető 40. Kertek feletti föld. 41Lipik föld (jel: hársfa erdő 42. Sastibá. 43. Kereszt 44. Gornye Brudo (jel: felső hegy, régen, a XIX. sz. közepén még gólya dűlő néven szerepel.) 45. Szűk út 46. Kész malom 47. Száraz rét 48. Sórosi csárda. 49. Sertéstelep 50. Legelő-kút. 51. Bekötő út. 52. Pekun - dol 53. Rekesztes. 54. Konoplyás (Kenderföld.) 55. 56. Alsó – konoplyás. 57. Gőzmalom. 58. Tégláégető. 59. Krecseviná (jel:irtás) 60. Bunára (jel: kutacska) 61. Tubaj-hó (a régi tsz. Istállókat látta el vízzel. 62. Kereszt. 63. Szent János kereszt. 64. Szurduk. 65. Szarka -Hegy. 66. Zakve – Dűlő. 67. Szent János szobor. (május 16.-án és Július első péntekjén körmenettel jártak ide.) 68. Grábiná (jel: gyertyános) 69. MáliKalóc (jel: kiskalóc) 70. Sáros. 71. Ceriná (jel:cser erdő.) 72. Srednja Lenijá (jel: középső lénia) 73. Kalóc (kereskedőkről kapta a nevét) 74. Nagy Kalóc (veliki kaloc) 75. Káliló (jel: pocsolya)

A dűlőneveket vizsgálva megállapítható, hogy a dűlők több mint 2/3-a horvát nevet visel.

Magyarsarlós a török kor előtt szláv és magyar lakosságból tevődött össze. A török kor után az első visszatelepülők a horvátok. Ők alkották, közel három évszázadon át a legnagyobb népcsoportot a településen. Feltehetően időbeni, és számbeli fölényük következménye a dűlők elnevezése.

II. melléklet: Az 1793-ban épült magyarsarlósi templom

III. melléklet: Magyarsarlós pecsétlenyomata

Forrás: pécsi káptalani magán levélár XCIII. Y 19 irat . 1783 okt. 14.)

IV. Melléklet:: Sváb ház a Petőfi utca elején. Napjainkra a merőleges gazdasági épületeket lebontották. A ház homlokzatán jól megfigyelhetők a sváb házra jellemző karakteres homlokzatdíszek. Jól látszik a mellette lévő kis ház.

V. melléklet: Horvát ház Magyarsarlóson.
Az istálló, pajta és a ház összeépülése jól megfigyelhető.

Nagyságos, és Méltóságos Urak, Urak nekem
Kegyes pártfogóim!

En alábbiak nagy alázatossággal folyamodni: Kéretlenéte-
tel az Nemesi Stajmólmból abban, hogy midőn
M. József mesternek onég mult St. György nap
kor mult érendeje ké. Szegedem volt, az régi
altárca kötetett lea alanom, mivel Fürtelendő
Plebános Ur az helységis biztatta, és mondotta,
hogy az méltóságos Urafágnak is gongya léstén
Kegyelmeéni, és Segéteni fog azon, hogy az Mester
erékben az draga érendőtben könnyebben el élhesse
mivel 128. Pár vagyon, minden pártul ké. sz. pénz
be csat. 24. az mindeneftül 8k 24.3k. egy Nyolca
da bura, 5. icre bor, 4. öllőd egyébbé néni, Gyermek
Kéretnek Szama Hetzenig oreg vagyon midőn tanításon
Telen örvé jöneti, magam Szobamba tanítom, hogy
Kétféle az hely; mivel onég ottóda hád mintén, egy
onad hátán fektetnek. Melyéit epevésem, és Sza
onodot térd okajattal Götölőn meg aldot kérei
ké.

Nagyságos, és Méltóságos
Mesterek.

alázatos Szolgája
József György. M. József
Mester.

VII. melléklet: Az 1832-ban épült alsó iskola, a fénykép 1978-ban az iskola megszűnésének évében készült

Ábra 2: Az alsó iskola, ma az önkormányzati hivatal és az orvosi rendelő található itt.

VIII. melléklet: Hombár, a Petőfi u 37-ben található.

IX. melléklet: Az 1913-ben átadott felső iskola, ma rendezvényterem és ifjúsági klub található benne.

X. Melléklet.: Jobbra az 1921- ben készült I. világháborús emlékmű.

Balra az 1993-ban készült II. világháborús emlékmű.

XI. melléklet: (I. és a II. Világháborúban elesett magyarsarlósi katonák névsora)

Az I. világháborúban elesett magyarsarlósi katonák névsora, és a Monarchia hadseregében betöltött helyzetük:

Császári és Királyi 52. gyalogezred

Kingl Miklós

Benczeleitner József

Gyurok József

Horváth György

Horváth János

Jakobovics János

Mátokovics Szaniszló

Szabó András

Varga András

Varga Márk

Volf István

19. Honvéd Gyalogezred

Füller Gyula

Gályár János

Gyurok Szaniszló

Horváth Miklós

Varga Mátyás

Babics Márján

Wingert Pál

Kátraeiner János

A II. világháborúban elesett 27 magyarsarlósi katona névsora:

Babics Illés

Babics Márján

Burschel József

Csehtót Márján

Dívják András

Erb József

Fuchs Henrik

Gerner József

Grátz József

Grüber Károly

Gyurák György

Hofecker József

Katreiner Fábián

Kerepes Ferenc

Lauer János

Marinovics Antal

Martin Menyhért

Martinovics András

Mátakovics Tamás

Rovó Ferenc

Schmidt János

Szabó János

Sztremác András

Trautmann József

Ifj. Trautmann József

Walter Jakab

Wolf Ödön

XII. melléklet: A magyarsarlósi buszforduló. Háttérben a kultúrház (balra) jobbra a bolt. A bolt mögött jobboldalt a dombon, az önkormányzati hivatal látható.

XIII. melléklet: Termelőszövetkezet és a tanács vezetősége (1954-65 között)

Termelőszövetkezet vezetője:	Matakovics Tamásné	(1954-56)	/Damjanich Mgtsz./
	Kollár János	(1960-62)	/Újbarázda Mgtsz./
	Keresztes Pál	(1962-65)	

Községi tanács vezetősége:	Herr Ferenc	(1951-63)
	Gyurok Márton	(1963-65)

XIV. melléklet: A magyarsarlósi iskola, a tanítók neve és tanítási ideje alapján:

Felső iskola (alsó tagozat):

Mayer Imre (1913 - 1922)
Schmellás Antal (1922 - 1930)
Makk Ilona (1930 - 1933)
Maróti Imre (1933 - 1943)
Makári István (1940-1941, helyettesítő tanár)
Szikszai Ferenc (1943-1948)
Csepelszigeti Mária (1948-1950, horvát tagozat)
Kovács Ilona (1948 – 1950)
Csabafiné (1950 – 1952)
Váci Ferenc (1952 – 1953)
Szende Antal (1953 – 1956)
Haál Kálmánné (1956 – 1957)
Polgár Ferenc (1958 – 1970)
Mezei Erzsébet, (1970 – 1971)
Bátaszékiné, (1970 – 1971)
Kóhalminé (1970 – 1971)
Haál Kálmán (1971 – 1978)

Alsó iskola (felső tagozat):

Koleszárits Károly (1905 - 1936)
Antal Gábor (1936 - 1941)
Csurda Henrik (1941 - 1949)
Latinovics Márta (1949 - 1950)
Szende Antal (1950 – 1953)
Horváth István (1953 - 1956)
Szende Antal (1956 – 1958)
Polgár Ferencné (1958 - 1976)

XV. melléklet: Magyarsarlós népességváltozása a belső migráció tükrében:

1975-1990 között települtek a faluba

1990-2006 között települtek a faluba

